

UNITÁRIUS ÉLET

XV. ÉVFOLYAM, 6. SZÁM

1961. JÚNIUS HÓ

HAGYOMÁNYAINK ÚTJÁN

A prágai vár tövében egykoron a XV. században Husz János professzor szembeszállt a régi megdöntetlennek vélt egyházi dogma igazságaival, és ezzel a haladás és a jobb emberi élet útjának egyengetőjévé lett. Husz sorsa akkor máglyán pecsétlődött meg. A huszitizmus eszméi ott éltek az erdélyi városok gondolatvilágában, amikor a XVI. században a kolozsvári Dávid Ferenc egy újabb lépést tett előre. Hirdette, hogy nem a betű, hanem a betű mögötti értelem az, ami világosságot ad az evangéliumnak. Tanította, hogy nincsen különbség az emberek között és tanításai nyomán a kolozsvári céhek fiataljai mozgolódni kezdtek a gazdag mesterek ellen. A falusi székelyek is más világot véltek látni, s ezért a hatalom urai a vallási újítónak nyilvánított Dávid Ferencet holtig tartó börtönre ítélték. Dávid Ferenc tanításaira hatással volt a század másik nagy fiának, a spanyol származású Servet Mihálynak gondolatvilága is, aki a humanizmus jegyében harcolt a gondolkodás szabadságáért, és a vallás világában is helyet kért a tudományos gondolkodás számára. Neki jutott az a kétes dicsőség, hogy a katolikus inkvizíció csak in effegie tudta megégetetni, de a protestáns türelmetlenség teste alatt gyújtotta meg a genfi máglya tüzét. A lengyel Budny Simon már kátéjában meri megírni azt, hogy a vallás világában a gondolkodó ész is helyet kér a dogma szabályai mellett.

A XVI. században kiteljesült unitarizmus haladó szelleme mély emberséggel párosult. Már Dávid Ferenc és társai is állást foglalnak az akkori élet embertelenségei, az embereket évtizedekre elsorvasztó háborúskodások ellen, amikor arról szólt, hogy a szabályakból szántóvasak legyenek.

E hagyományok szellemében települt meg az unitarizmus nyugaton is. Az angol unitárius lelkész J. Priestly a XVIII. század végén lelkészi munkája mellett természettudományos kísérleteket végez, de Birmingham polgárai elől — az ördöggel cimboráló tudós — csak szerencséjével menti meg életét. A XIX. század derekán az amerikai unitárius lelkész Th. Parker, e szellem jegyében fog kezdet a délről északra menekülő négekkel. Gyülekezetébe fogadja őket és megtagadja kiszolgáltatásukat a hatóságoknak. Hatalmas társadalmi mozgalom szellemi vezére lett, melynek nagy jelentősége volt abban, hogy az északiak győztek a déliek ellen. Sajnálatos, hogy még ma is, Parker fellépése után több, mint száz esztendővel, még mindig van néger probléma az Egyesült Államokban. Furcsa, hogy még mindig különlegességnek számít, hogy a körünkben nemrégiben megfordult Harrington Donald és magyar unitárius lelkészű felesége newyorki unitárius gyülekezetében az egyáztagok

mintegy húsz százaléka néger s közülök hárman az egyházi tanácsban is egyenjogú tagokként foglalnak helyet.

A világ érdeklődésének középpontjában álló indiai költő Rabindranath Tagore is a mi hagyományainkon, az unitarizmus eszméivel rokon a hindu Brahma Samaj egyház gondolatvilágában nőtt fel és lett a népek dalnoka és a béke hirdetésének igaz katonája. 1930-ban a Szovjetunióban tett látogatása alkalmával vállalta, hogy a jövő az egymásért élni tudó népek társadalmáé. E sorok írásakor a prágai vár tövében tanácskozásra gyűltek össze a nagyvilág keresztény egyházaainak képviselői. Beszélgetnek, de a mai kor dolgai miatt érzett felelősségtől indított lélekkel a világ dolgairól. E kongresszus különbözik minden eddigi konferenciától, melyet egyházi emberek hívtak egybe. Itt nem az egymást elválasztó vagy egymáshoz hasonló ilyen, vagy olyan egyházi tanításokról lesz szó. Itt a keresztény emberek beszélnek, látszólag tőlük távolálló témákról, mint a béke egységéről, a leszerelés szükségességéről, az atom és más tömegpusztító fegyverek eltiltásáról és megsemmisítéséről, a gyarmati népeknek a szabadsághoz való jogáról és hasonlókról. Erre a tanácskozásra mi magyarországi unitáriusok is elküldöttük áldáskívánságunkat és együttérzésünk és helyeslésünk hangját bizonyítja az a nyilatkozat, melynek átnyújtására a Magyarországi Ökumenikus Tanácsot kértük fel.

Mire lapunk kikerül a nyomdából, ismeretes lesz a prágai keresztény békekongresszus zárónyilatkozata is. Hisszük, hogy e tanúságtételt — hagyományaink szellemében — a lélek betűivel írták fehér papírosra. Ezt az üzenetet hozta el magával és ennek bizonyosságát adta John Kielty unitárius lelkész, az angol unitárius egyház központi titkára, aki egyházának püspöki teendőit látja el. A prágai kongresszuson J. Kielty nemcsak az angliai unitárius hittestvéreink, hanem a világ és más szabadelvű és haladószellemű egyházait egybefoglaló világszövetség, az I. A. R. F. központját is képviselte, megfigyelő minőségben. Az a tény, hogy e szövetség a prágai kongresszusra elküldte képviselőjét, nem kis mértékben tulajdonítható a csehszlovákiai, magyarországi és romániai unitárius és csehszlovák egyházaknak a legutóbbi években elfoglalt következetes álláspontjának.

Kielthy John lelkésznek a budapesti unitárius szökevényen angol nyelven elmondott beszédéből is az tükröződött vissza, hogy a prágai szellem egyre több emberben munkálkodik és, hogy hagyományaink szellemében a béke megvallásának és építésének az útján, jó úton és igaz ösvényen járunk,

Ferencz József

Egy nagy tudós az unitáriusokról

A misztéri Szentírásról és a szentírásról az evangélikus összejöveteleken tartott felolvasásoknak lapunkban ismertessük. A szűkebb terjedelemben nem bír meg bővebb kivonatot, tehát pár részlet kiemelésére szorítkozom.

Felolvasásomban a nemrégiben elhunyt Horváth János irodalomtörténész egyetemi tanárról emlékeztem meg. Ki volt Horváth János? Dicsőradunk legnagyobb irodalomtudósa, a magyar szellemiségnek legismertebb ismerője s erkölcsi memóriájában is hazánk kiváló fia. Gondoltam az unitárius gyűléseket érdeklő, hogy ez a református ember, a szellemiség csodáitól hogyan látja vallásunk eszméi tartalmát, irodalmi, művelődési szerepét, hogyan bírálja el magyarázat történeti jelentőségét? Védjük „A reformáció jegyében” című művében foglalkozik. Az unitárius vallásnak külön fejezetet szentel. Ennek címe: „Erdély és a szentháromságtagadó hit.”

Az az unitárius, aki egyháza történetével foglalkozik s arról cikkeit, tanulmányokat olvas, némi aggodalommal fog e fejezet olvasásához. Szentháromság tagadás? Ez alatt a cím alatt éppen a reformáció jegyében nem sok jót száltak mondani az unitáriusokról. Némely egyházi történetíró tollán a szentháromságtagadó kifejezés vádló jellegű és úgy hangzik: Krisztus tagadó, sőt Isten tagadó! Horváth János tanulmányában ilyen túlzásoktól szó sincs. Tisztelettel vagy legalább tárgyilagossággal ismerteti, hogy a szentháromság híveinek sorából Európa-szerte máként válnak ki azok, akik a dogmában nem tudnak megnyugodni s azok felvilágosítására egyesületeket, tudományos társulatokat alakítanak.

Mai egyháztörténetünk tanítása alapján úgy tartjuk számon vallásunk keletkezését, hogy Blandrata György olasz orvos Dávid Ferenc kolozsvári református papnak kezébe adta Servét Mihály spanyol tudós könyvét s Dávid Ferenc abból merített ismereteket és lelkibenedéket a reformáció továbbvitelére. Horváth János könyvéből megtanuljuk, hogy Servét könyvét csak jellempnek tekinthetjük. Dávid Ferenc a kor haladó szellemének gazdag áramlatából merített tudást és bátorságot. A maga lelke átjárta az áramlatokat és így a kor szellemének egyik hordozójává, vezetőjévé emelkedett.

Erdély az ő fejedelmével, János Zsigmonddal! Horváth János szíve megremelepszik, mikor erről szól. Őszszehasonlítja a Bécs hatása alatt álló Magyarországot lelki képét Erdélyével s írja, hogy a bérces kis hazában a nemzeti szellemnek új fellegvára épült. Hiszen Erdélyben már a törvénykezés és országgyűlési tárgyalások is latin helyett magyar nyelven folytak! Nagyon sokszorosított hírtől fel János Zsigmond fejedelmi alkiját, Dicséri nyugati műveltségét, művészi hajlamait, amelyeket a zenében és az építészetben igyekezett megvalósítani. Bámulja a vallás kérdések iránt tanúsított érdeklődését. Ez az érdeklődés akkor növekszik nagyra, mikor Dávid Ferenc hatása alatt az üdölköző, egy igaz Isten hitére tért. Anóta már a vallási viták is megjelennek, véleményét mond, felkérlik. János Zsigmondról egy érdemes hitekönyv, Szentmártoni Kálmán is értékes életrajtot és méltatást írt. Horváth János leírásával használja Szentmártoni munkáját. Rövid, de jellemző jellemzést ad János Zsigmondról, mikor egy megnyilatkozását elbeszéli. A Nagyváradi Hitvitán, amely Dávid Ferenc és Debrecen nevezetes kalvinista papja, Méliusz Juhász Péter között folyt, János Zsigmond is jelen volt. Kedvetlen hatást tett rá, hogy a debreceni tiszteletes a villa folyosóján lenyegető kijelentéseket tett, erőszakoskodott, kömetelt. A fejedelmi ikenetében kifogásolta a Péter pap magatartását. Az ikenet így szólt, hogy Péter uram ne papáskodjék, a papokat az igaz vallásért ne kergesse, a könyveket meg ne égesse, mert ő mint fejedelem, azt akarja, hogy az ő birodalmában szabadság legyen. Akkor az önkényes uralkodás

korában, lehetett-e ennél magasabb erkölcsi fel-fogása emelkedni? A fejedelem, mint a szabadság apostola! S a szavak nem jelentettek őrös szótlanos, mert János Zsigmond országgyűléseket ama határo-zattal mögötte voltak, amelyek az akkori legújabb-talab szabadságot: a vallás szabadságát tartás-talab.

Horváth János Dávid Ferenc méltatására is sok-sok-szemvélő gondot fordít. Dicséri elevevénnyel rajzolja meg Dávid Ferenc életpályáját. Lelkiismeret-megőrzés, hogyan, milyen költő hatások és belső vívódások során haladt a reformáció egyik főtudósától a másokra. Dicséri dicsőítését, amellyel meggyő-zővért anyagi helyzetét s püspöki méltóságát is kéz-wol feladta. Mint irodalomtudós, természetesen fő-ként Dávid Ferenc irodalmi munkássága iránt érdeklődik. Dávid Ferenc életpályája és irodalmi működése azonban bizonylatos, sem, hogy Horváth János ezek-tek ismertetésében nyomon követhetjük. Figyelme-nyek „A reformáció jegyében” című műnek egy érde-kes részletére fordítjuk. Ebben Horváth János magy-rabemutató jeleitől összehasonlító jellemzést ad Dávid Fe-rencről.

Tételeket idézek ebből a jellemzésből. Ezt írja Horváth János: „Dávid Ferenc a XVI. század legújabb-talab fia s egyik legérdekesebb alakja. Megítélését azonban felekezeti és világnézeti tekintetektől bonyolít-ják. Azon felekezeti, amelyekben működött, hajlan-dók benne pusztá bölcselet, száraz elméleti embert, racionalistát látni, saját felekezete, a reformáció be-teljesítését magasztalja. A felvilágosítás és szabad-gondolkodás régi és újabb hívei a XVI. század legmodernebb jelenségeként becsülik.

Minden újabb lépését kritikai vizsgálat és lelki tisz-tkodás után tette meg. Sokszor erőszakot engedve, sőt annak ellenállva egész vértanúsággal. Engedelme-nyeb volt másoknál, érveket engedte meggyőzni s volt képessége másokat érvekkel meggyőzni. Külde-lést látott abban, hogy a másoktól csak részletként megtekinthető reformációt teljesen végrehajtsa”. Horváth János, Zsigmond fejedelem és Dávid Ferenc dicsőre-tével nem fejezi be az unitarizmus méltatását. Az igaz-i irodalmi érdemeit ezután állapítja meg Heltai Gáspár munkásságának, az első magyar drámák uni-tárius szerzőinek ismertetésével. Írásom e széles és hosszú úton nem követheti őt tovább.

Jegyeznék meg azonban még egy nagy érdemét. Alapvető munkájával az irodalom tudósok figyelmét az unitáriusokra terelte s ma akadémiai felolvasáso-kon, folyóiratokban, könyvekben tárgyalják és ismer-tetik az unitáriusok művelődési érdemeit. Ezeknek megmondolása indította arra, hogy lapunk hasábjain a kegyelet adóját Horváth János nagy szellem előtt lerójam.

Gyallay Domokos

Brassai Sámuel egykori egészségügyi javaslata

Amilyen sokoldalú tudósnak ismerték Brassait, éppolyan jó magyarnak és igaz emberkeretettel meg-áldott egyéniségnek bizonyult. Tevékeny részt vett az Orvosok és Természetvizsgálók évi vándorgyűlési munkálataiban sőt orvosai folyóiratokba is küldött be időszervi cikkeit. Egyike ezeknek a hazánkban 1850-ldőszervi megindított németnyelvű orvosi lapban (Zeitsch-riht für Natur- und Heilkunde 1851. február 2-án) a 2. számban megjelent közleménye. „Über Kropf und Cre-tinismus a címe a tanulmányának. A két és fél oldal-talab, kevésbé ismert kis tanulmányában jelzi, hogy a hazai szolgáltatás alkalmazhatóká vált és az állati élet első lépésfokára jutott, nagy részben gólyás-megbetegedés következtében egyes vidékek lakosságá-

nak jelentős része. A baj testi és szellemi romlást okoz. Ezért figyelmébe ajánlja a magyar közegészségügy vezetőinek, ill. munkásainak, az orvosoknak dr. Grange tanulmányát és jelentését, amit a francia kormány megbízásából végzett kutatása, tanulmánya útján szerkesztett. Grange a táplálkozás mellett főleg az ivóvíz minőségében találta meg az okot. A magnesiahiány az előidéző, és a gyógyszer a jód. Talkerde vagyis talksó oldódott fel az ivóvízben azaz zsírköves mész. Grange jelentésében olvasható, hogy Franciaországban akkoriban 450 000 gölyväs és 35—40 000 cretén volt. Sok gölyvässterületi katonaköteles igyekezett nagymennyiségű vizet fogyasztani, mert így a gölyväs-tünetek szembeszökővé válhattak és az illetők katonai szolgálattól mentesülhettek. Úgy találta a francia tudós, hogy a gyermekek gyógyíthatók leghamarabb, a felnőttek lassabban, míg az öregek nagyon lassan lábolnak ki a bajból.

Brassai cikke alapján a szerkesztő (Wachtel) kéri az orvosokat, hogy lapjába küldjék be tanulmányozás és vizsgálatok után tapasztalataik révén elért eredményeiket, kimutatásaikat, lias, trias vagy Melasse formációkban bővelkedő vidékükön miként lehetne segíteni a bajon. Brassai közölte a francia felterjesztés, illetve jelentés számát, keltét, de nem említette meg, hogy francia vagy német forrásból vett-e tudomást Grange munkálatairól. Németül közölte a jelentés tartalmát.

Érdekes, hogy az aradi vértanúk kivégzése után másfél évvel írta Brassai ezt a cikket, Tompa Mihály hazafiúi fájdalomkban bölcs megoldásként buzdító sorainak megfelelően:

„Vagy ha elmúlt és többé vissza nem jő
A víg ének s régi kedvetek:

Fiaim csak énekeljtek.”

Zs. I.

Imakönyvünk

Az Unitárius Lelkipásztorok Munkaközössége a múlt év folyamán több ízben tartott munkaülésein kidolgozta és összeállította egy unitárius imakönyv anyagát, mely az Egyházköri Tanács kiadásában a napokban került ki a nyomdából. A Köri Tanács legutóbbi ülésén úgy határozott, hogy az egyházközségekben a lelkészi hivatalok útján juttatja el az imakönyvet a hívekhez, de kapható az Egyházi Központ Hógyes Endre utcai irodáján is. Istentiszteletek alkalmával a szórványokba is magukkal viszik a szolgálatot végző lelkészek, tehát a szórványban élő atyafiak is mevehetik.

A vallásos világnézetű ember hívséges és lelkiismeretes munkájában természetesen saját emberi képességeire támaszkodik. Tisztában van azzal, hogy az életnek azokat a kérdéseit, melyek az emberre várnak, hogy akár szellemi, akár fizikai beavatkozásával megoldja, valóra váltsa, az imamalmokon nem lehet megörölni. A fekélyes sebet késsel és nem könyörgéssel lehet és kell kivágni. Aki fizikai éhség gyötrelmeitől szenved, kinyújtja a kenyér és nem a zsoltár enyhíti inkább. És így tovább. De ugyanakkor tudja azt is, hogy ha soha nem telítődne, egyszer kiapadnának az óceánok is. A szellemi energiák is folytonos táplálkozásra szorulnak. Aki világosságra vágyik, legbiztosabb, ha a naphoz folyamodik. A keresztény lélek az imádkozások idején telítődik és nyeri az élet győzelmes erőit közvetlenül Isten csodálatos lényéből. Ebben igyekszik segíteni az atyafiaknak ez a most megjelent imakönyv, mely akkor éri el célját, ha mindnyájan így beszélünk róla, hogy a „mi imakönyvünk”.

Pethő István
püspöki helynök

Lélekemelő ünnepi istentisztelet keretében emlékezett meg június 4-én a pestlőrinci egyházközség temploma felszentelésének 25 éves fordulójáról. A koránnyár színes virágaival ékesített templomi szószéken Pethő István püspöki helynök a gyülekezet negyedszázad előtti templomépítő papja a 84. Zsoltár 2. és következő versei alapján hirdette az ígét, a templomot zsúfolásig megtöltött hallgatóság előtt. Beszédében megragadó szavakkal elevenítette fel a templomépítés hősi korszakának mozzanatait...

Az istentiszteletet díszközgyűlés követte, amelyet Dr. Szabó István egyházközségi gondnok nyitott meg. Beszédében rövid visszapillantást vetett egyházunk történelmi múltjára. Rámutatott az uniárizmus legjellemzőbb tulajdonságára: a vallási türelmességre. Ennek jellemzésére felemlítette János Zsigmond erdélyi fejedelem korát, amikor maga a fejedelem is unitárius lévén, mód adódott volna hitünknek hatalmi eszközökkel való terjesztésére is. Ezzel szemben azonban Dávid Ferenc javaslatára a tordai országgyűlés 1568-ban törvényben biztosította, hogy hitért háborogni senkit nem szabad, mert a „hit Isten ajándéka”. Ezután Huszti János lelkész ismertette a templomépítés történetét. Megtudtuk, hogy a pestlőrinci szórványgyülekezet 1934. szeptember 23-án tartott ülésén mondta ki Leányegyházközséggé alakulását, amikor is első gondnokává választotta néhai Egeni Jánost. A kis gyülekezet már akkor foglalkozott a templomépítés gondolatával. 39 család hősi áldozatával Pethő István lelkész példaadó vezetésével látott hozzá a kis gyülekezet tervének megvalósításához. A templomépítők köre idővel 60 családra növekedett, úgy hogy 1935. október 3-án alapkötételre kerülhetett sor. 1936. június 7-én az ország unitáriusainak egyetemes örömnepét jelentő napon szentelte fel a szép kivitelű templomot néhai József Miklós püspöki vikárius. — A templomépítés történetének ismertetése után üdvözlések következtek. Dr. Gálfalvi István főgondnok, az egyházi főhatóság, R. Filep Imre bp-i lelkész, ek. főjegyző az egykori anyaegyházközség, Bencze Márton lelkész, a Duna—Tisza-közi szórványegyházközség, dr. Jakab Jenő lelkész a hódmezővásárhelyi egyházközség, Szász János polgárdi lelkész pedig a Dunántúli szórványegyházközség nevében üdvözölte a jubiláló egyházközséget. A helybeli róm. kath. egyházközség köszöntését Somogyi László esperes plébános, a ref. egyházközség üdvözlését Töltéssy gondnok tolmácsolta bensőséges, meleg szavakkal. Az üdvözléseket Huszti János lelkész meghatott szavakkal köszönte meg, majd átnyújtotta az egyházközség emléklapját a templomépítés munkájában résztvett atyafiaknak, élükön Pethő István püspöki helynökkel. Emléklapot kaptak: Székely Domokos tb. gondnok, Komlóssy Gyula, Szabó József, Kozma János templomépítő presbiterek, továbbá Hegedűs János és id. Kaszai Pál, akik a templom újjáépítéséből vették ki derekasan részüket. Megható mozzanata volt az ünnepélynek, amikor Huszti lelkész átnyújtotta a kegyelet koszorút azok hozzátartozóinak, akik annak idején áldozatosan kivették részüket a templomépítés munkájából, de a mostani szép emlékünnepeken már nem vehettek részt. Mindannyiunknak könnyeket csalt a szemébe, amikor néhai Egeni János, Molnár Pál, Balogh Márton, Lőrinczi Albert, Simonffy Balázs, Szőke György, Kovács Miklós, Bakaló Simon hozzátartozói a virágokat átvették, illetőleg az utóbbi emléktáblájára a koszorút elhelyezték. Huszti János lelkész a továbbiakban határozati javaslatot terjesztett elő az 1940. évi február 11-én anyaszentegyházközséggé alakult gyülekezet első presbitereinek örökös tb. presbiterekké választása iránt. A javaslatot az ünnepi közgyűlés egyhangúan elfogadta. Az emléklappal kitüntetettek nevében Pethő István püspöki helynök mondott megható hangon köszönetet. Az ünnepi közgyűlést népes szeretetvendégség követte. Délután 6 órakor gyülekezeti összejövetel volt, amelyen Györffy István budapesti lelkész evangélizált. Az evangélizációt művészi műsor követte.

